

20. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Общие положения. Москва: Статут, 1997. 682 с.
21. Бевзенко Р. С. Объекты гражданских правоотношений: учеб. пособ. Москва: ВШЭ, 2010. 72 с.
22. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
23. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
24. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 р. 723/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 16. Ст. 68.
25. Гаврилюк В. М. Об'єкт лізингових відносин: ознаки, характеристики та функції. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2015. Вип. 10. С. 162–167.
26. Трофімова О. В. Правове регулювання лізингової діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. URL: <http://avtoreferat.net/content/view/2192/9/>
27. Большая советская энциклопедия: в 30-ти т. 3-е изд. Москва: Советская энциклопедия, 1972. Т. 10. 592 с.
28. Клепицкая Т. А. Понятие «вещь» и «имущество» в гражданском праве. Из библиотеки Ивана Клепицкого. 1998. 21 с.
29. Філософія: підручн. / Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.; за ред. Г. А. Заїченка та ін. Київ: Вища шк., 1995. 455 с.
30. Брагинский М. И. Общее учение о хозяйственных договорах. Минск, 1967. 260 с.
31. Иоффе О. С., Толстой Ю. К., Черепяхин Б. Б. Советское гражданское право / под ред. О. С. Иоффе, Ю. К. Толстого, Б. Б. Черепяхина. Т. 1. Ленинград, 1971. 494 с.
32. Кулаков В. В. Обязательство и осложнения его структуры в гражданском праве России: моногр. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва: РАП; Волтерс Клувер, 2010. 256 с.

DOI 10.31558/2518-7953.2019.2.11

УДК 346.9

О. В. Бахур,

аспірант Донецького національного університету
імені Василя Стуса

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: профілактика, правопорушення, права інтелектуальної власності, захист прав інтелектуальної власності, причини правопорушень.

За інформацією Державної фіскальної служби України протягом січня–липня 2018 р. митницями здійснено майже 4,2 тис. призупинень митного оформлення товарів за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності. За зазначений період порушено 7 справ про порушення митних правил за фактами ввезення та вивезення товарів, які зараховані до митного реєстру об'єктів права інтелектуаль-

ної власності, на загальну суму майже 1,4 млн грн (за ст. 476 Митного кодексу України). Загалом станом на 1 серпня 2018 р. у митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності за заявами правовласників було внесено 3 818 об'єктів [1]. Статистика таких випадків тільки зростає, зокрема протягом січня–липня 2019 р. митницями України зафіксовано 4,5 тис. випадків призупинень митного оформлення товарів за аналогічною підозрою. За вказаний період порушено 7 справ про порушення митних правил за фактами ввезення та вивезення товарів, які зараховані до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності. Станом на 1 серпня 2019 р. у митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності за заявами правовласників внесено 4 096 об'єктів [2].

На практиці спостерігаються численні порушення прав інтелектуальної власності й в інших сферах. Навесні 2018 р. Європейська комісія внесла Україну до списку країн, які порушують права інтелектуальної власності та завдають цим шкоду економічним інтересам Європейського Союзу. Як зазначається у звіті Європейської комісії, в Україні існують проблеми щодо законодавчого захисту прав інтелектуальної власності з приводу механізмів реєстрації торговельних марок, а також стосовно транзиту контрафактної та піратської продукції на ринки Євросоюзу [3].

Причинами такого низького рівня захисту прав інтелектуальної власності в Україні є, зокрема, неналежний нагляд за дотриманням законодавства державою, нестача кваліфікованих фахівців у цій сфері, низький рівень правової культури, відсутність належних знань та інформації щодо захисту прав інтелектуальної власності тощо. Умовою належної правової охорони прав інтелектуальної власності є профілактика правопорушень у зазначеній сфері. Важливу роль у протидії правопорушенням, які посягають на права інтелектуальної власності, відіграє держава, оскільки вона має забезпечувати застосування профілактичних заходів, спрямованих на переорієнтацію поведінки суб'єктів у напрямі вчинення правомірних дій, ліквідацію причин та умов вчинення таких правопорушень, запобігання протиправних посягань та зменшення кількості правопорушень у цій сфері.

Удосконалення захисту інтелектуального права є однією з основних вимог Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) [4]. Відповідно до ст. 157 Угоди про асоціацію однією із цілей визначено досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Ст. 230 визначено, що обидві сторони підтверджують свої зобов'язання згідно з Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – Угода ТРІПС), зокрема її Ч. III, та мають забезпечити подальші додаткові заходи, процедури та засоби захисту, необхідні для забезпечення дотримання охорони прав інтелектуальної власності.

У ст. 41 Угоди ТРІПС визначено, що національне законодавство має передбачати ефективні заходи проти будь-якої дії, що порушує права інтелектуальної власності, зокрема швидкі заходи, спрямовані на недопущення порушень, та заходи, що стримують від подальших порушень [5].

У національному спеціальному законодавстві у сфері інтелектуальної власності положення про профілактичні заходи щодо правопорушень відсутні.

Різні аспекти правопорушень у сфері інтелектуальної власності досліджувалися у наукових працях О. Д. Святоцького, І. І. Дахна, О. П. Орлюк, О. А. Підпригори, Ю. М. Капіци та інших авторів. Проте, питання профілактики таких правопорушень не були предметом спеціального дослідження, більшість наукових пошуків присвячено проблемам захисту порушених прав і застосування до порушників заходів відповідальності.

Метою статті є визначення змісту профілактики правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Упродовж тривалого часу у науковій спільноті обговорюється думка про необхідність прийняття нормативно-правового акту, який би регламентував діяльність щодо профілактики правопорушень. У 2006 р. була спроба закріпити визначення профілактики правопорушень у проєкті закону України «Про профілактику правопорушень» як «обов'язкова діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, зокрема громадських організацій, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень, а також виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів до їхнього виправлення» [6].

Термін «профілактика» походить від грецького слова, що дослівно перекладається як «запобіжний» [7, с. 556].

Як зазначалося вище, у чинному законодавстві з питань інтелектуальної власності положення щодо профілактики правопорушень відсутні, а відповідно не закріплені профілактичні заходи щодо правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Аналізуючи нормативні акти, які закріплюють поняття і зміст профілактики в інших сферах, варто звернутися до Положення про профілактику правопорушень, пов'язаних зі здійсненням службової діяльності працівниками митної служби України, затвердженого наказом Держмитслужби України № 380 від 24.05.2004 р., яке містить визначення поняття «профілактика правопорушень» для осіб, діяльність яких пов'язана із несенням служби на митниці. У цьому Положенні під профілактикою правопорушень у митній службі України розуміється здійснення системи організаційних, правових і виховних заходів, спрямованих на попередження й усунення причин і умов, що сприяють учиненню працівниками митної служби України протиправних дій, пов'язаних зі здійсненням їхньої службової діяльності [8].

Зміст зазначеного визначення свідчить, що профілактика передбачає три групи заходів: організаційні, правові і виховні, що може бути основою для визначення профілактики правопорушень в різних сферах, зокрема – інтелектуальної власності. Водночас метою профілактики визначено попередження та усунення причин і умов правопорушень, виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, та застосування заходів щодо їхнього виправлення.

У науці господарського права окремим аспектам профілактики правопорушень приділяли увагу різні автори. Найбільш ґрунтовне дослідження цього питання проведено В. С. Щербиною у науковій праці «Проблеми попередження господарських правопорушень в умовах становлення ринкової економіки» [9]. Науковцем визначено зміст профілактики господарських правопорушень, до якого зараховуються такі елементи: суб'єкт, об'єкт, юридичні дії та операції, засоби та способи їхнього застосування, результати діяльності. Зазначається, що суб'єкт профілактики господарських правопорушень посідає одне з центральних елементів змісту, в цьому випадку автор вважає, що це судовий орган. Об'єктом профілактики господарських правопорушень визначені причини та умови господарської деліктності, конкретних правопорушень, а також порушники. До юридичних дій та операцій профілактики господарських правопорушень В. С. Щербина зараховує: а) виявлення причин та умов, що сприяють виникненню правопорушень; б) розробку заходів для усунення цих причин та умов; в) організацію та реалізацію розроблених заходів попередження; г) визначення ефективності застосування профілактичних заходів. Правовими засобами профілактики господарських правопорушень названі норми права, індивідуальні приписи та веління, договори, засоби юридичної техніки, всі інші інструменти регулювання, що розглядаються в єдності характерного для них змісту і форми. Результат діяльності є одним із суттєвих компонентів профілактики, оскільки саме за кінцевим результатом – реальним усуненням і попередженням порушень законності та недоліків у господарській діяльності з урахуванням значення цих порушень і недоліків – можна оцінювати попереджувальну роботу, ефективність профілактики [10, с. 5–9].

Викладені положення становлять підґрунтя для розробки змісту профілактики господарських правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Загалом, в юридичній науці питання профілактики правопорушень досліджуються і у працях вчених-адміністративістів. Вони розглядають профілактику як здійснення економічних, політичних, ідеологічних, виховних, правових та інших заходів з протидії правопорушенням; діяльність органів внутрішніх справ, інших державних органів і громадських організацій для виявлення, нейтралізації та усунення причин та умов вчинення протиправних дій [11, с. 4; 12, с. 209]. Отже, до змісту профілактики зараховують більш широке коло заходів, зокрема економічних, політичних, ідеологічних.

На думку О. М. Макаренка, поняття профілактики необхідно тлумачити як у вузькому, так і в широкому розумінні. У широкому розумінні профілактика – це недопущення правопорушень взагалі, тобто, утримання окремих членів суспільства від протиправних проступків, діяльність з недопущення порушень норм права членами суспільства. У вузькому значенні під профілактикою розуміється діяльність, по-перше, з виявлення і усунення причин конкретних правопорушень, а також умов, що сприяють їхньому вчиненню; по-друге, з виявлення конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, і проведення з ними необхідної роботи [13, с. 118].

Щодо причин і умов вчинення правопорушень В. І. Ремнев виокремлює: загальні причини і умови (економічні, політичні, ідеологічні, правові, організаційні, культурно-виховні); причини й умови, пов'язані з певною службовою ситуацією (недоліки контролю, безкарність порушників); обставини, пов'язані з особою правопорушника (посадові особи або громадяни, що не є посадовими особами). Водночас наголошується, що причини правопорушень не можна ототожнювати з умовами їхнього здійснення. Причина правопорушення знаходиться в законмірному, необхідному зв'язку з наслідком. Умова ж лише сприяє формуванню наслідку (підсилюючи чи послаблюючи дію причини), не пов'язує його з необхідністю [11, с. 13].

У науці кримінального права зазначається, що профілактика спрямована на запобігання не конкретного злочину, який має бути вчинений, а ймовірних злочинів, які можуть бути вчинені. Ю. Ю. Орлов зазначає, що під час відвернення та припинення злочинів об'єкти запобіжного впливу є, зазвичай, цілком конкретними. Це, відповідно, намір певних осіб вчинити злочин, дії з підготовки до його вчинення, або ж безпосередньо конкретні злочинні дії. У процесі профілактики об'єкти запобіжного впливу пов'язані з невизначеним колом злочинів та часто (у разі загальної профілактики) – з невизначеним колом осіб [14, с. 1046].

Отже, з урахуванням наведених наукових положень, можна виокремити таку загальну ознаку профілактики правопорушень у будь-якій сфері, яка відрізняє її від інших засобів охорони правопорядку, – спрямованість на необмежене коло учасників відповідних відносин.

Зазначена ознака дає змогу розмежувати профілактику і, зокрема, попередження правопорушення. Часто ці поняття ототожнюються. В. В. Шендрик та І. О. Крепаков, навпаки, вважають, що профілактика і попередження відрізняються, зокрема, залежно від стадії здійснення злочинної події: передупання злочину, стадії появи і тривання злочину та посткінцевої стадії злочинної події. Тобто, певне завдання чи напрям діяльності (профілактика, попередження чи розкриття) повинне обиратися залежно від стадії, в якій перебуває злочинна подія [15, с. 1129–1133].

Під попередженням розуміється встановлення осіб, що намагаються скоїти злочин, та застосування проти них заходів для припинення їхньої діяльності; профілактика розуміється як виявлення та усунення причин і умов злочинів; припиненням правопорушень є виявлення осіб, що готуються до вчинення злочину, та прийняття щодо них заходів для недопущення переростання підготовчих дій у замах на злочин або закінчений злочин [16, с. 3–4].

В аспекті законодавчого забезпечення попередження правопорушень Г. Г. Шиханцов зазначив, що ідея про те, що попередження злочинності повинно мати пріоритет перед каральною політикою держави, була озвучена ще Платоном, який вважав, що в суспільстві повинно діяти бездоганне законодавство, яке відвертало б людей від вчинення злочинів, а Ф. Вольтер, зі свого боку, вважав, що попередження злочинів є істинною юриспруденцією в цивілізованому суспільстві [17, с. 160]. Просвітник XVIII ст. Ш. Монтеск'є також зазначав, що розумний законодавець повинен піклуватися не стільки про покарання за злочини, скільки про попередження злочинів; він буде намагатися не стільки карати, скільки покращувати добropорядність [18, с. 221].

На думку В. М. Панькевича, важливість правових заходів попередження правопорушень полягає у тому, що, будучи окремим видом заходів попередження правопорушень, такі заходи також виступають нормативно-правовою основою для здійснення заходів інших видів, зокрема економічного, соціального, організаційного, виховного, психологічного, культурного та іншого характеру. Крім цього, виключно правовими заходами здійснюється регламентація діяльності таких суб'єктів профілактичної діяльності, як-от органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які, відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [19, с. 154].

Отже, під попередженням порушення треба розуміти встановлення осіб, що намагаються вчинити правопорушення (готуються до порушення), та застосування проти них заходів для припинення їхньої діяльності.

Отже, з урахуванням позицій науковців, можна дійти висновку, що профілактика правопорушень виступає самостійним засобом охорони правопорядку. На основі проведеного аналізу зазначених наукових підходів профілактика правопорушень у сфері інтелектуальної власності може бути визначена як здійснення державою економічних, політичних, ідеологічних, виховних, правових та інших заходів з виявлення та усунення причин порушень прав інтелектуальної власності, а також виявлення осіб, схильних до вчинення таких правопорушень.

Як зазначалося вище, профілактика передбачає три основні групи заходів: організаційні, правові і виховні, які становлять зміст профілактичних дій. У сфері інтелектуальної власності до організаційних заходів з виявлення та усунення

причин порушень можна зарахувати, зокрема, налагодження ефективного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання; запровадження діяльності державних інспекторів з питань інтелектуальної власності; удосконалення діяльності регіональних центрів науково-технічної та економічної інформації щодо надання інформаційних і консультаційних послуг з питань інтелектуальної власності відповідно до загальновизнаної міжнародної практики; розроблення системи економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових) щодо комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності для формування ринку цих об'єктів.

Серед правових заходів з виявлення та усунення причин порушень прав інтелектуальної власності можна виділити: удосконалення чинного законодавства України у сфері інтелектуальної власності відповідно до стандартів права ЄС; закріплення в законодавстві чітких ознак правопорушень у сфері інтелектуальної власності, дієвих заходів відповідальності; усунення невідповідностей між різними нормативно-правовими актами, які створюють можливості для різного тлумачення правових норм, зловживання правами; вдосконалення процесуального інституту запобіжних заходів.

До виховних заходів, відповідно, доцільно віднести такі: розроблення планів проведення в засобах масової інформації заходів, спрямованих на формування у населення правової культури, поваги до прав інтелектуальної власності, суб'єктів таких прав, а також формування базових знань щодо охорони та використання прав інтелектуальної власності; проведення консультаційної та роз'яснювальної роботи з населенням щодо дотримання норм законодавства та недопущення вчинення кримінальних, адміністративних та інших видів порушень у сфері інтелектуальної власності, а також щодо видів відповідальності за їхнє вчинення.

Основними проблемами, які потребують розв'язання для мінімізації причин і умов вчинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності, є: низький рівень запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин і умов вчинення правопорушень, та профілактичної роботи з особами, схильними до їхнього скоєння; низький рівень правової культури громадян, роз'яснювальної роботи серед населення для формування відповідального ставлення до питань дотримання законності, профілактики правопорушень та боротьби із такими посяганнями; відсутність дієвого та чіткого нагляду з боку уповноважених державою органів за дотриманням відповідного законодавства.

За результатами парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» від 27 червня 2007 р. зазначено, що, незважаючи на помітний прогрес, досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення правової охорони інте-

лектуальної власності, на думку міжнародних експертів, її недосконалість все ще є одним з чинників, який перешкоджає створенню в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності. Характерною для України є недооцінення в суспільстві значимості захисту прав інтелектуальної власності. Таке явище є значною мірою наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат творчості, а результати діяльності в науковій та культурній сферах вважалися надбанням усього народу. Це передусім вказує на те, що деформація правових понять у значній частині громадян підтримується невибагливістю їхніх вимог до якості пропозиції, що є нормою для малозабезпечених верств населення. Обмежена платоспроможність населення України призводить до того, що в ряді сфер, особливо щодо комп'ютерних програм, баз даних, аудіовізуальної продукції, діють стимули до споживання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності, а зацікавленість у її виготовленні та розповсюдженні зумовлюється одержанням високих прибутків, що стає можливим внаслідок недотримання прав інтелектуальної власності та несвоєчасного застосування заходів цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності [20].

Отже, для зменшення кількості правопорушень у сфері інтелектуальної власності доцільно розробити відповідний комплекс заходів з профілактики таких порушень. Своєчасна реалізація профілактичних заходів у сфері інтелектуальної власності має бути спрямована на зменшення кількості і масштабів правопорушень; забезпечення ефективної охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності; усунення причин і умов вчинення правопорушень у зазначеній сфері; покращення міжнародного іміджу України на світовій арені.

Подальші дослідження питань профілактики правопорушень у сфері інтелектуальної власності доцільно здійснювати у напрямі доопрацювання змісту кожної групи профілактичних заходів, а також порядку їхньої реалізації на практиці.

1. Повідомлення пресслужби Державної фіскальної служби України від 20 серпня 2018 р. *Офіційний сайт Державної фіскальної служби*. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/348080.html>

2. Повідомлення пресслужби Державної фіскальної служби України від 14 серпня 2019 р. *Офіційний сайт Державної фіскальної служби*. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/388815.html>

3. Про захист та виконання прав інтелектуальної власності у третіх країнах. Звіт Європейської комісії від 12 березня 2018 р. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/march/tradoc_156634.pdf

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

5. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) від 15 квітня 1994 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#n214
6. Проект Закону України «Про профілактику правопорушень». URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358>
7. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Гол. ред. укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1975. 775 с.
8. Про затвердження Положення про профілактику правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності працівниками митної служби України: Наказ Держмитслужби України від 24 травня 2004 р. № 380. *Офіційний вісник України*. 2004. № 28. Т. 2. Ст. 1930.
9. Щербина В. С. Проблеми попередження господарських правопорушень в умовах становлення ринкової економіки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1996. 323 с.
10. Щербина В. С. Проблеми попередження господарських правопорушень в умовах становлення ринкової економіки: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1996. 46 с.
11. Ремнев В. И. Актуальные вопросы административной деликтологии в современный период. *Актуальные проблемы административной деликтологии*. Київ, 1984. С. 3–16.
12. Соха С. І. Профілактика адміністративних правопорушень: поняття та зміст. *Митна справа*. 2014. № 2. С. 206–211.
13. Макаренко О. М. Щодо з'ясування терміну «профілактика правопорушень» та суміжних з ним понять. *Право і безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 118–120.
14. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). Київ: Атіка, 2010. 1128 с.
15. Шендрик В. В., Крепаков І. О. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». *Форум права*. 2011. № 1. С. 1129–1139.
16. Лекарь А. Г. Профілактика преступлений. Юрид. лит., 1972. 104 с.
17. Шиханцов Г. Г. Криминология: ученик. Изд-тво Гревцова. 2009. 296 с.
18. Монтескье Ш. Л. Избранные произведения. Политиздат. 1955. 799 с.
19. Паськевич В. М. Заходи попередження правопорушень як механізм формування надійної особистості. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 1(32). С. 151–161.
20. Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування»: Постанова Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1243-16>